

Novák Éva

BESZÉD ÉS HALLGATÁS KÖZÖTT

*„Már tudtam írni és olvasni,
így hát rengeteg dolgom akadt.”
(C. S. Lewis)*

Alan Bennett *A királynő olvas* című könyvében a nyolcvanharmadik éve felé közeledő királynőt későn, de nem megkésetten keríti hatalmába az olvasás szenvedélye. A gondos koreográfiájú protokolláris eseményeket ezután váratlan kérdésekkel színesíti, arról faggatja a megszólítottakat, miről olvasnak éppen? Sem tanácsadóinak rosszallása, miszerint a kérdésekkel feszélyezi a megkérdezetteket, sem a szabotálás, melyet szintén tanácsadói követnek el az olvasás ellen, nem tudják rábírní, hogy bármi másra ugyanakkora figyelmet fordítson.

Az effajta szenvedély nyilvánvalóan érthetetlen az emberek többsége előtt, akik a hallgatás és a beszéd közötti tartományokon csukott szemmel suhannak át, számukra talán csak az a kérdés: hallgatni vagy beszélni? Thomas Bernhard *A célnál* című művében az egyik szereplő beszél így egy színházban látott színdarabról: „Ezek a szörnyű néma szerepek / ezek a folyton hallgató jelleme / hisz az a valóságban is így van / Az egyik beszél a másik hallgat / talán sok mondanivalójuk lenne / de nem hagyják / ki kell bírnia a nagy megerőltetést / Minden terhet arra rakunk aki hallgat.”

Quim Monzó *A szó hatalma* című elbeszélésében arról ír, hogy mennyire legyen vagy lehet tudatos választás a beszéd és a hallgatás, egyik szereplője a hallgatás mellett dönt, így indokolva: „És a hallgatás tulajdonképpen nem is olyan vállalhatatlan hozzáállás a világhoz.” A hallgatást többnyire a kommunikáció hiányának könyvelik el, passzivitásnak, a beszédet a kommunikáció aktív jelenlétének, egyik sem hibátlan meghatározás, de nem torpanhatunk meg ennél. Aki olvas, aki ír, hallgat-e, beszél-e? Marguerite Duras véleménye szerint az írás azt is jelenti, hogy nem beszé-

lünk, elhallgatunk! Hol a helye hát az olvasásnak, írásnak a beszéd és a hallgatás között?

Az elmúlt néhány évben kezdett fenyegetővé válni az a kényszerképze-tem, hogy a közeljövőben a *451 Fahrenheit* című könyv/film története aktualizálódik, a televíziócsatornák panelműsorainak, reklámjainak vég nélküli nézése, bulvár hírek folyamatos habzsolása, a technikai eszközökkel lebonyolított, ego-mutogató attrakciók válnak elfogadottá, és a könyvolvasás kisebbségi létre ítél minden olvasót, kivéve egy-egy kivételesen trendi, gigaolvasási akció megmozgatta kisebbséget.

Pedig az írás- és olvasásbeliség általánossá válása meghökkentően rövid múltra tekinthet vissza. Még az európai kapitalista, félkapitalista–félfeudális országok bizonyos társadalmi osztályaiban is elfogadott volt az analfabetizmus a huszadik század első felében. Néhány évtizede még (legalábbis reméljük, hogy mostanában már nem) akadtak olyan társadalmi csoportok, amelyekben aktuális lehetett Erich Kästner versikéje:

Péter szalad Pálhoz.

Fiamnak ajándékba mit adhatok?

Könyvet – feleli Pál.

Könyvet? Azt nem lehet, könyvet már kapott.

Nagy konfliktusok nincsenek olvasók és nem olvasók között, egyik tábor sem üldözi a másikat. Az utóbbiak közül villámgyorsan kiesnek az analfabéták, akik esélyt sem kaptak az olvasásra, a Földön hozzávetőlegesen egymilliárdan. Kassák Lajos írja 1937-es, *Anyám címére* könyvében, hogy egy írni-olvasni nem tudó öregasszony hogyan érezte magát az írástudók között: „Olyan szánalomra méltó voltam közöttük, mint akinek kiszúrták a szemeit.” Boldogtalan lámpagyújtogató, aki életének nagy részét egy sötét kültelki odúban kénytelen eltölteni, fűzi hozzá az író. A funkcionális analfabéták száma napjainkban is egyre növekszik. Vázlatosan visszaidézem azokat az információkat, amelyek az iskolát kezdő elsőosztályosok olvasástanítására vonatkoztak az elmúlt évtizedekben. Nem derül ki belőlük egyéb, mint az olvasásra tanítás technikai részének elsődlegessége, az olvasás iránti vágy motiválásának hiánya. Az írástudatlanság elleni világnap szeptember nyolcadika, az olvasástudatlanság elleni napot még nem zsúfolták bele a jeles napok végigsorolhatatlan listájába. Az írni-olvasni könnyedén tudók zöme semmiféle késztetést nem érez, hogy iskoláiból kikerülve bármilyen, pár mondatnál terjedelmesebb irodalmi szöveget önszántából

elolvasson. Előfordulhatna, hogy Márai Sándor-idézettel védekezzenek, miszerint „a műveltséget nem a könyvek, hanem a hétköznapi apró reflexei mentik meg”, illetve dehogyan védekeznének, hiszen a nem olvasók nem szorulnak mentegetőzésre. Az 1980-as évek végéig, városi legendák szerint, egyes úgazdagok gyakran méterre vásárolták a könyveket, előfordult olyan rendelés is, amikor a tapéta színéhez igazították a könyvborítók színét. A nevetséges történetekben az aprócska, meghatározó részlet furcsa módon éppen a sznobéria, műveltség, olvasottnak akartak látszani.

Ma nem probléma, ha valaki nem olvasott, nem is kell annak látszania. Kulturális, irodalmi folyóiratok haldokolnak, egyes, egykor komolyan számító napilapok, hetilapok mostanában irritálóan nagyobb arányban közölnek képeket, mint szöveget, felívelőben van ismét az egykor olvasni alig tudóknak létrehozott műfaj, a képregény. A kép- és fogalomírás után kb. háromezer éve kialakult betűírás mintha visszakanyarodni látszana saját előzményeihez, a mai számítógépes, telefonos nyelvzimbólumokkal, rövidítésekkel teletűzdelt megjelenése is erre utal.

Az olvasás iránti vágy felkeltése bonyolult folyamat, gyakran sikertelen, még ha hivatásszerűen, sőt, lelkesen is próbálják ezt itt-ott könyvtárosok, irodalomtanárok, és maguk az írók, íráson kívüli, népszerűsítő tevékenységeikkel elérni. Kurt Vonnegutnak például az a javaslata, hogy minden munkanélkülinek legalább egy könyvkritikát kelljen benyújtania, csak úgy kaphasson munkanélküli segítyt. Jean-Paul Didierlaurent *A 6:27-es felolvasó* című könyvének főszereplője könyvzúzdából véletlenszerűen megmenekített könyvlapokat olvas fel a vele együtt gyorsvasúton utazóknak, akik lelkesen hallgatják, és nem tudni róluk, olvasók-e vagy nem olvasók?

A nem olvasók, ha rájuk rontanának kérdésekkel (rájuk rontunk néha, miért tagadnánk?), olyasmiszerű válaszokat adnak könnyedén, mint: nincs időm az olvasásra, nem írnak jó könyveket, rontja a látást, fáradt vagyok az olvasáshoz, mire megyek vele?, haszontalan, olvastam én rengeteget régebben, túl drágák a könyvek (és tényleg!), nem vagyok én könyvmoly (ezt méltatlankodva!), és így tovább. Komoly olvasásellenes érveket olvashatunk irodalmi művekben is, finom iróniájuk éppen azok számára észrevehetően, akik nem szeretnek olvasni (de hát ők úgysem olvassák). Mikael Niemi *Popzene Vittulából* című könyvében egy apa beszélget a fiával az olvasás ártalmairól. „A sok diliház, mondja az apa, mind olyanokkal van tele, akik túl sokat olvastak. Valamikor olyanok voltak, mint te vagy én, erős testalkatúak, bátrak, elégedettek, kiegyensúlyozottak. Aztán elkezdtek olvasni. Legtöbbször csak véletlenül. Egy megfázás, néhány napi ágyban fekvés, egy szép

könyvborító, ami kiváltja a kíváncsiságot, s máris megszületett az eltévelyedés.” Szakkönyveket, az apa szerint, óvatosan még csak-csak lehet olvasgatni, de szépirodalmat csak államilag ellenőrzött boltokban, kimért adagban, és csak felnőtteknek volna szabad árusítani, hiszen olyan a szépirodalom, mint a kábítószer!

Döbbenetemre, amikor a fenti, vázlatosan idézett részt felolvastam a könyvből az olvasás ártalmairól, akadt olyan értelmiségi, olvasó barátom, aki igenelt a könyvfóbiás apának.

A könyvesbolti inasnak állt Móra Ferencet, a 19. század végén így tanította be a kisvárosi könyvkereskedő: „Az első sorbeli könyveknek hatos az ára, a második sor két hatos, a harmadik három hatos, aki még ennél is drágább könyvet keres, azt nem szolgáljuk ki, mert az már nem tökéletes ember.”

Monica Cantieni *Zöldfülű* című könyvének egyik szereplője újabb érveket szolgáltat az olvasás ellen: „Akik olvasnak, mondja, nem házasodnak meg, a kezük olyan, mint a gyerekeké, és öregkorukban magukban beszélnek. Ha bármi történik velük otthon, senkinek nem tűnik fel. A könyvek nem hívják ki a mentőt, nem kiabálnak a telefonba, nem beszélnek félmondatokban, nem sírnak vagy sietnek segítségért. És zokszó nélkül tűrik, hogy elköltöztessék őket.” Az eddigiek alapján számtalan oka lehet annak, ha valaki nem olvas. Hányféle oka van az olvasóknak az olvasásra? Umberto Ecótól gyerekkorában a szomszédasszonya megkérdezte, azért olvas-e, mert tudni akarja, ami a könyvben van, vagy pusztán az olvasás kedvéért? Gyermekkorára nagy megvilágosodásaként emlékszik erre, és a válaszára, ami hosszabb idő alatt fogalmazódott meg benne, miszerint ő az olvasás kedvéért olvas. Az ember az, amit olvas, állította Joszip Brodskij, már idéztem máshol is, tetszik ez a meghatározás, annyi minden következhet belőle, például az, hogy az ember vitába száll vele. Az ember az, amiről beszél? Az ember az, amiről hallgat? Az ember az, amiről ír? Az utóbbi kérdés után logikusan következik egy másik, J. L. Borges által felvetett kérdés: Teremthet-e az író önmagánál különb hősöket? Borges válasza az, hogy nem teremthet. Mérlegelje ezt az adott író ismerő és az adott író műveit olvasó, ahogyan a Vihar Béla költő hagyatékában található, meg nem jelent művének címére adott választ is: Ha kiderülne, hogy szüleim gyilkosa gyönyörű verseket ír, megbocsátanék-e neki?

Slavomír Mrožek úgy látta, a többség semmit nem olvas, és egymást nézi (elképzeltető, ha most írna erről, úgy korrigálná magát, hogy a többség önmagát nézi?).

Milyen írásműveket olvasnak, akiket olvasónak titulálunk? Olvasó-e a csak folyóiratokat olvasó, vagy a csupán szakirodalmat olvasó? Olvasó-e, aki mantraszerűen ugyanannak a bugyutaságnak (kik vagyunk mi, hogy ítélkezzünk?) variánsait olvassa egy életen át? Hányuknak ismerős Sartre állítása, miszerint az olvasás irányított alkotás, és hányan törődnek (miért törődnének?) efféle meghatározásokkal? Kideríthető-e, tudható-e pontosan, miféle könyveket olvasnak szívesen az olvasók? Nyilvánvalóan a könyvesboltokban közzétett, kiadók reklámhadjárataival manipulált sikerlisták nem tükrözik az ott található könyvek olvasottságát. A könyvtárak esetlegesen összeállított sikerkönyves polcain magam láttam könyveket éveken át ugyanazon a helyen porosodni, moccanatlanul. Az online könyvesoldalak általános tárgyszavak szerint csoportosítanak, ajánlanak, merőben eltérő stílusú könyvek kerülnek így, egymásra csodálkozva, egy csoportba. Neves irodalomtörténészek, könyvkritikusok tévedéseivel szembesül az utókor. Magasirodalom és szórakoztató irodalom összehasonlításáról tanulmányok íródnak. Statisztikák állnak össze arról, hogy az olvasók milyen neműek (többségükben nők, áruljuk el ezt a közismert ténytet, ahogyan az első regényíró is nő volt a 11. századi Japánban), milyen iskolázottságúak, milyen életkorúak, de semmit nem tudunk meg arról, miért olvasnak, akik olvasnak, akik szenvedélyesen olvasnak.

„Az ember soha nem olvashat eleget. Soha.” – jelenti ki Alexander McCall Smith *Az Első Női Detektíviroda* című könyvében, az afrikai főszereplőnő, Mme Ramotswe eltökélten, mégis pátosztól mentesen. Az olvasáshoz való viszonyáról írta Esterházy Péter: „Azt nem mondom, hogy szeretek olvasni. Mert az túl kevés volna. Az olvasás az életem. Valahogy így alakult, hogy könyvek között telik az életem. Nem sajnálom, hogy így van, de nagyon így van.” Tonu Onnepalu (álnéven publikáló) észt író *Mandala* című könyvéből idézem az egyszerű elolvasás elégtelenségéről: „Merthogy (mégiscsak) nagyon szeretett (időnként) olvasni, így aztán voltak is könyvei. És mindegyiket legalább, ahogy hangsúlyozta, *legalább* egyszer elolvasta. De mi az az egy alkalom! Ha tetszik a könyv, akkor az annyi, mint a semmi, csak egy futó találkozás. Ennél többet akarsz. A második, az már az ismerkedés. A harmadik, a barátkozás. De az igazán jó könyvet újra és újra elolvasod akkor is, ha már kívülről tudod. Mindig van benne egy-egy meglepő hely, amelyre egészen másképp emlékeztél!” Michel Houellebecq olvasó és író baráti kapcsolatáról: „Csak az irodalom adhatja meg azt az érzést, hogy kapcsolatba léptünk egy ember szellemével, a szellem egészével, nagyságával és gyöngeségével, korlátaival, fixa ideáival, ki-

csinyességével, hiedelmeivel együtt: mindazzal, ami megindítja, érdekli, felizgatja vagy undorral tölti el. Csak az irodalom teszi lehetővé, hogy kapcsolatba lépjünk egy halott emberrel, közvetlenebbül, teljesebben, és mélyebben, mint egy élő baráttal egy beszélgetés során, bármilyen mély és tartós legyen is egy barátság.”

Daniel Pennac íróként és olvasóként, olvasók ezreihez csatlakozva fejezi ki döbbenetét a kérdéssel: „Lehetséges, hogy a könyv, ami engem meg-rázott, nem változtatott a világ rendjén?” Óhatatlanul Vörösmarty másfél századdal előbb feltett kérdése bukkan elő: Ment-e a könyvek által a világ elébb?

Különböző korok különböző rendszereinek különböző vezetői viszont, olvasottságuk hiányára vagy jelenlétére való tekintet nélkül, gyanították, tudni vélték, hogy a könyvek talán hatással lehetnek aktuális világukra. Ezt a hatást fokozandó, költőket, írókat támogattak különböző módokon, esetenként még udvari költő kinevezést is osztogattak. A könyvek hatását mérsékelendő, kiszűrendő, ha indokoltnak vélték, cenzúrázták, zárolták, tiltották, bezúzták, égették is a könyveket. A könyvek égetése szinte egyidős a könyvek megjelenésével, az ókortól napjainkig megtörténik, mert megtörténhet, legutóbb Harry Potter-könyveket égettek el vallási ellen-szemből az USA bizonyos városaiban, Radnóti Miklós könyveit égették el Magyarországon szélsőjobbaldaliak, a Soros Alapítvány támogatásával ki-adott könyveket tüntettek el ilyen módon Oroszországban.

Szergej Dovlatov szerint minden irodalmi mű három réteget rejt ma-gában: amit a szerző ki akar fejezni, amit sikerült kifejeznie, amit akarátán kívül fejezett ki.

„Azért hiszek a szépirodalomban és a történetek hatalmában, mert raj-tuk keresztül a nyelveken való szólás valósul meg. Nem kell elhallgatnunk. Ha valami nagy baj ér, keresgéljük a szavakat, dadogunk, hosszú szünete-ket iktatunk be. Elakadunk. Mások nyelvén szólva azonban visszakapjuk a nyelvünket. Fordulhatunk a vershez. Kinyithatjuk a könyvet. Valaki már járt lent, és felhozta nekünk a szavakat” – írta Jeanette Winterson.

Valaki már járt lent, és felhozta nekünk a szavakat. Az írástudók (fel-ismert, felvállalt vagy hárított) felelőssége, mennyire mélyre merülnek a valóság és a fantázia rétegeiben, milyen elemeket mutatnak fel nekünk, milyen arányban, mennyire érzik fontosnak, igaz vagy hamis szavakkal tá-lalják ezt nekünk, olykor a végtelenségig hiszékeny olvasóknak.

Julian Barnes a fiktív irodalomra szavaz, „a fiktív irodalom a norma, (...) az út közepén húzódó fehér csík. Minden más elhajlás”. Kari Hotakainen

Az életkereskedő című könyvének főszereplőnöje viszont a következőképpen érez: „Mindjárt az elején és saját védelmemben muszáj elmondanom, hogy nem szeretem a kitalált könyveket, és azokat sem szeretem, akik kitalálják őket. Mindig is bosszantott, mennyire komolyan veszik ezeket az emberek, beleélik magukat, és mindenki csupa fül, amikor a szerzőik nyilatkoznak. Most a regényekről meg hasonlókról beszélek, amik a szépirodalom vagy a külföldi szépirodalom polcon sorakoznak.”

Sue Townsend angol író a könyvekhez fűződő szenvedélyéről így ír: „Mindig imádtam a könyveket. Ez a szenvedélyem. Szerintem a könyvek szexisek. Lágyak és kemények, és gyönyörűséges meglepetéseket tartogatnak. Az illatuk is jó. Beleférnek egy retikülbe, az ember magával hordhatja és fölnyithatja őket, amikor csak akarja. Nem változnak. Egy könyv az, ami, semmi egyéb. Arra vágyom, hogy egyszer rengeteg könyvem legyen, ott legyen mind a saját házámban, én pedig odasétálhassak a polcokhoz, és kiválaszthassam, ami éppen kedvemre való. Háremet akarok. A kedvenceim az ágyam mellett lagnak majd (...). Benézek a könyvesboltokba, nyál gyűlik a számba, és viszket az ujjam hegye. Kézbe akarom kaparintani a könyveket, becézgetni, kinyitni, felfalni őket.”

Franz Kafka szerint olyan könyvekre van szükségünk, amelyek úgy hatnak ránk, mint egy szerencsétlenség, ami nagyon fáj, mint valakinek a halála, akit jobban szeretünk önmagunknál, vagy, mintha kiüznének bennünket egy vadonba, mindenkitől távol, legyen a könyv olyan, mint egy öngyilkosság, fejsze, a bennünk befagyott tenger jegéhez. (Kafkáról szóló anekdota, egyben a jelenkor ítélkezéséről szóló is, miszerint csodálkozva hallotta, hogy megjelent könyvéből 11 példányt megvásároltak. Én magam 10 példányt vettem – mondta –, ki lehet, aki egy példányt megvásárolt?)

Melyik tíz könyvet vinnénk magunkkal egy lakatlan szigetre? – szól az ősrégi kérdés, semmi problémát nem okozva azoknak, akik tíz könyvet olvastak (vagy akik egy könyvből 10 példányt birtokolnak). A megszállottan olvasók, Gerald Durrell állatokról írott könyveinek leggyakoribb mondatához hasonlóan, „a legszebb állat volt, akit valaha láttam” újra és újra jelenthetik ki: a legjobb könyv volt, amit valaha olvastam! Senkire nem hallgathatunk, aki azt javasolná, hogy milyen tartalmú és műfajú könyveket olvassunk, hogyan olvassunk, mennyit olvassunk, kitalálhatatlan, mi az, ami olvasmányaink kiválasztásában irányít, vagy irányíthatatlanná varázsol, illetve dehogyne hallgassunk, csak védekezzünk a reklámok hipnotikus hatása ellen. Kalandozzunk, fedezzünk fel régi írókat, költőket, és közben tisztázzuk magunkkal, a könyvek milyen szerepet játszanak az életünkben, mi-

lyen könyvek mit adnak nekünk, és mit adunk mi, milyen fokú megértést az írónak, akinek a művét olvassuk. Egy olvasni alig megtanult kislánynak, akiben éppen fortyog a szülei elleni harag, a *Légy jó mindhalálig* című Móricz-regényt nyomják a kezébe, hogy még haragosabban félredobja, hiszen azzal a főhőssel akkor, ott képtelen azonosulni, ellenérzésekkel viseltetik iránta. Egy fiatal nőnek, akinek monoton az élete, munka, háztartás, hétköznapi gondok, az teszi elviselhetővé az életet, hogy az olvasott romantikus regények nőalakjainak helyébe képzelheti magát, akik egzotikus színhelyeken találkoznak életük szerelmével, és megszabadulnak az addigi Hamupipókelettől. Arnaldur Indridason, izlandi író könyveinek Erlendur felügyelője egész életében természeti katasztrófában eltűntekről olvas – mert gyermekkorában az öccse így veszett el –, az olvasásterápiát gyakorolva, anélkül, hogy tudná, olvasásterápiát végez. Elvárásainkat, hogy az olvasók művészi produktumokat közelítsenek meg, kellő megilletődöttséggel dobjuk sutba, az olvasás személyes szükségleteink kielégítéséhez fontos cselekvés, csak mi tudjuk, milyen hiányokat pótol, vagy milyen hiányokat fed fel.

A művészetet, amit látszólag könnyelműen elvetnénk, művészek és nem művészek próbálták számtalanul definiálni. „Olyanfajta művelet, amely mindenképpen kapcsolatban áll a gravitáció leküzdésével, mégsem repülés” – gondolja Dubravka Ugresic. „Művésznek lenni annyi, mint soha nem fordítani félre a tekintetüket.” – állította Akira Kurosava. „A művészettel a világnak vissza lehet vágni, úgy, hogy egy ujjal se bántjuk” – közölte harciasan John Updike. Franz Grillparzer szerint: „A művészet birodalma egy másik világ. De lényeggel teli és valódi, mint az első.” Arnon Grunberg markáns állítása: „Ír a művészetről, Istenről, az önanonosságról. Három szó, amelyek szerinte ugyanazt jelentik: semmit.”

A királynő olvas című könyv királynője a könyv végén bejelenti csodálkozó tanácsadóinak, hogy úgy döntött, tovább kell lépnie az olvasás intenzív szakasza után, írnia kell egy könyvet. Mi nem csodálkozhatunk, hiszen ma a *mindent megírtak már, de még nem mindenki* állítás szellemében, az írók száma lassan túlhaladja az olvasókét. Könyvkiadók válogatottan furfangos módokon próbálják távol tartani szerzők tömegeit. Vercors, francia író *Vízbarázdák* könyvének egyik szereplőjét kérdezik arról, gondolt-e már írásra? Nem gondolt, azzal indokolja, hogy már így is túl sok könyv jelent meg, minek szaporítani. A következőt fűzi még hozzá: „Azt hiszem, ha ír valaki, az csak azért van, már engedelmet kérek, mert máshoz nem fülk a foga.” Frédéric Beigbeder *Francia regényéből* az író véleménye: „A könyv eszköz, hogy elmondjunk valamit azoknak, akikkel képtelenek vagyunk

beszélni.” Bevallja, hogy az olvasást használja az idő eltüntetésére, az írást az idő megragadására.

Charles Bukowski írja az írósról: „Én viszont író akartam lenni. Igaz, majdnem mindenki az volt. Nem mindenki gondolta magáról, hogy fogorvos lesz vagy autószerelő, de, hogy író lehet még belőle, azt gyakorlatilag mindenki. Végül is majdnem mindenki használ szavakat, le is tudják írni őket, ergo majdnem bárkiből lehet író.” Ugyanő írja a következőket is: „Harminc évig, harminc éven át akartam író lenni – gondolta magában –, és tessék, most író vagyok, és ez mit jelent?” Olga Tokarczuk az irodalomról mint hazugságról: „Az irodalom olyan hazugságtípus, amelyre nem vonatkoznak az etika szabályai, a társadalom pedig hívévé szegődik és körülrajongja. Azt hiszem, ezért vonzott mindig is az írás. Létezik-e még valami, ami ennyire teret enged a fantáziának, amivel ennyiféleképpen lehet hazudni, kiigazítani a valóságot, miközben újabb lehetőségeket bontunk ki előtte? Az írók az univerzális anarchistái, született relativisták, akik az igazsággal kísérleteznek, alternatívákat dolgoznak ki.” Yann Martel *Beatrice és Vergilius* könyvének író főhőse azért írt, hogy „betöltse a benne tátongó űrt, hogy válaszoljon a benne rejtőző kérdésekre, hogy kiszínezzon egy fehér vásznat. (...) Az is előfordult, hogy vadidegenek azt mondták neki, a könyve betöltötte a bennük tátongó űrt, válaszolt a kérdésekre, új színt vitt az életükbe.” Vágyhat-e író többre annál, mint hogy ilyen olvasói visszajelzéseket kapjon?

Jó bizonyíték vagyok arra, hogy van valami lélekféleség.
Szeretem a költészetet, mert szeretetre készítek,
és bemutatja nekem az életet.
A bennem elhaló tüzek közül
ez egy lángol, mint a Nap:
nem világíthatja be magánéletemet,
emberi kapcsolataimat
vagy társadalmi magatartásomat,
de közli velem, hogy lelkemnek árnya van.
(Gregory Corso)

Popper Péter mesél egyik könyvében ismerőséről, aki Kínában riksába szállt, amit egy öreg riksahúzó ember vontatott. „Amikor célhoz értek, az utas azt mondta a kulinak: Hát, barátom, igen nehéz a te munkád. A kuli helyeselt: Igen, uram, nagyon nehéz. Majdnem olyan nehéz, mint jó verset

írni.” Balázs Béla lírai megfogalmazása a líráról: A líra láthatóvá vált lehelet, mert hideg van idekint. Csukás István a lélek fényűzésének tartja a verset. Jean Cocteau a költőket börtönnek látta, a verseket kiszabadult raboknak.

József Attila írja a versírásról a lehető legtömörebben: „Nem való ez, nem is álom, / úgy nevezik, szublimálom / ösztönöm...”

Török Sándor *Egy kis kertem szerettem volna* című könyvében ír egy bútorgyári munkásnőről, aki hosszú évek óta széklábakat fényez a bútorgyárban, mellékállásban pedig takarít az írónál: „... azt mondja egyszer Loós Irénke, világértó szemében mély részvéttel: Ez a szegény Török úr, borzasztó lehet mindig ezekkel a betűkkel, és látom homlokán az irtózást, a szájalmat: mindig a betűk, a betűk. És a széklábak? – mondom –, széklábakat fényezni? Az más – mondja bocsánatkérően, restelkedve is, hogy neki minő sors jutott velem szemben –, az legalább nem unalmas.”

Cs. Szabó László író, kritikus így elmélkedik arról, meddig él egy írás: „Ötven évig a legtöbbje, utána olvashatatlan, a beszéd, a nyelv mozgékony képlet. A nagy tehetségeknek néha kijár száz év. Annak a kevés, valódi zseninek legfeljebb háromszáz. Aki azt képzelem, hogy az örökkévalóságnak ír, buta vagy megalomániás.”

Cervantes Don Quijotéja halála előtt vallja be az ágya körül ácsorgóknak, hogy a rossz lovagregények miatt vágott bele kótyagosan képtelen kalandokba. „Elismerem balgaságomat, és beismerem, hogy az ilyenfajta rossz könyvek csak bajt okoznak. De a jó könyvek azok persze mások... azok...”

Idézetek sora, folytatnám még, mert mámorító olvasni, mitől váltak szenvedélyes olvasókká, akik azzá váltak, mit jelent számukra a könyvek, az olvasás iránti szenvedély. A mécsesek fényénél, a csekély számú kézzel írott könyveket olvasóknak, az ipadon az egyre bővülő választékból válogató e-bookot olvasóknak. Sokaknak jóleső gondolat, sokak úgy vélekednek, a betű elértéktelenedése, hogy az írás-olvasás története olyan demokratizálódási folyamaton át vezetett idáig, hosszú évszázadokon át, hogy istenekről, szentekről, hősekről szóló mesék, legendák, történetek után hétköznapi emberek, hétköznapi történeteiket írhatjuk meg, olvashatjuk el, a mindenki, aki él, megérdemli, hogy szó essék róla szellemében.

Margaret Atwoodot idézem végül, a művészet fontosságáról szóló adalékként, némiképpen pesszimistán és letörten, bocsánat érte (én is így olvastam): „Akkor még élt a világban a hit, hogy a kultúra jobba teheti az embert, emberebb emberré. Élt a hit, hogy felemelhet, a nőkben minde- nesetre. Ők még nem látták Hitlert az Operában.”